

פרשת יתרו

הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה

עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

avivhatoral@012.net.il : להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל:

תוכן העניינים:

1. קטנה בכמות וגדולה באיכות	4. חזקת החפות
2. עבד לעם קדוש	5. מעמד הר סיני
3. סגולה ובחירה	

1. קטנה בכמות וגדולה באיכות

פרשתנו, פרשת יתרו, עוסקת במעמד הר סיני ובמתן תורה. פרשת יתרו היא פרשה קצרה, קטנה בכמות, אך גדולה באיכות, בשל העניינים הנשגבים המופיעים בה. "מה רבו מעשיך ד" (תהילים קד כד) הוא שבח על הכמות, על ריבוי השפע והטובה שמרעיף ד' עלינו. אך "מה גדלו מעשיך ד" (תהילים צב ו) הוא השבח על האיכות, כלומר: יש כאן שורש אחד עמוק לכל הדברים, וכאשר השורש הזה, האיכות הזאת, מופיעים אצל הפרטים המתרבים - זוהי גדולה, כיוון שהאיכות הולכת וגדלה כל הזמן דרך ריבוי הפרטים. רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל לימד אותנו שאפשר גם לומר: "מה קטנו מעשיך ד", כלומר לראות דווקא ביצורים הקטנים יותר את האיכות האלוקית, כיוון שבהם מרוכזת איכות גדולה בתוך גוף קטן.

פרשת יתרו היא כאמור קטנה בכמות, אך דווקא בשל כך קל יותר לעמוד על גודל האיכות שבה. גם עשרת הדברות הן עשר מצוות שבהן ממוקד כל דבר ד', שמתפרט לאחר מכן לתרי"ג מצוות. בתרי"ג המצוות אנו עוסקים בניסיון להתחבר אל המקור ולהעניק לקיום המצוות תוכן פנימי. אך עלינו לזכור שהכל נובע מרצון ד' האחד, מאיכות גדולה, אך "מה גדלו מעשיך ד".

הגמרא במסכת ברכות (סג) אומרת: "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה?" משיבה על כך הגמרא בפסוק מספר משלי (ג ו): "בכל דרכיך דעהו". הגמרא שואלת איזוהי פרשה, כלומר: איזה דיבור אלוקי מפורש יש בתורה, שכל גופי תורה, כלומר: המצוות, שהן כבר הגוף, הצד המעשי של התורה, תלויים בה? ומביאה הגמרא את הפסוק "בכל דרכיך דעהו" כתשובה על השאלה, כלומר: בכל דרך ודרך של האדם, בין במעשי החולין ובין במעשי המצוות, עליו לעשות את מעשיו עפ"י דעת ד', ועל מנת להביע בעולם את רצון ד'. זו מדרגת ה"עובד" כפי שנהוג לכנות בעולם הישיבות. מהו "עובד"? בפרשה הבאה, פרשת משפטים, שבה מתפרטים עשרת הדברות למצוות מפורטות, מופיעה המצווה הראשונה - מצוות עבד עברי. עבד אינו דומה לפועל. הוא אינו עמל לשם פרנסתו, אלא כל חייו מוקדשים לעשיית רצון אדונו, והפרנסה טפלה לגביו. ענייני המחיה האישיים שלו תופסים מקום משני, ואילו עשיית רצון אדונו היא עיקר מגמת חייו. בדומה לכך עובדי ד' אינם מקיימים מצוות על מנת לדאוג לפרנסתם הרוחנית, אלא כדי לגלות ולהופיע במעשיהם את רצון ד' בעולם. זהו "בכל דרכיך דעהו". פרשתנו היא פרשה קטנה, אך בה נמצא דבר ד', שהוא נשמת הכל, הוא העולם הפנימי של הכל, וכל המעשים, כל גופי תורה, תלויים בה.

2. עבד לעם קדוש

מִן הַר קוֹק זָצ"ל הִיָּה נוֹהֵג לַחֲתוֹם בְּשׁוּלֵי אֲגֵרוֹתָיו בְּמִלִּים: "עֶבֶד לַעַם קָדוֹשׁ עַל אֲדַמַּת הַקּוֹדֶשׁ". עֶבֶד הוּא אָדָם שֶׁאֵין לוֹ מִשַׁל עֲצָמוֹ כְּלוּם, וְכָל כּוֹלוֹ שׁוֹאֵף לְהוֹצִיא אֶת רִצּוֹן אֲדוֹנוֹ אֶל הַפּוֹעֵל. "בְּכָל דְּרִכִּיךְ דַּעְהוּ" הוּא גַם וְאוֹלֵי בַעֲיָקֵר בְּקִיּוֹם הַמִּצְוּוֹת, שֶׁהָרִי הָאָדָם יִכּוֹל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוּוֹת מִתּוֹךְ מִנִּיעַ אֵינְטֵרְסָנְטִי, עַל מִנַּת לְקַבֵּל שֶׁכֶר בַּעֲוֹלָם הַזֶּה אוֹ בַּעֲוֹלָם הַבָּא. אֲךָ הַנִּקּוּדָה הַפְּנִימִית הָאֵיכוֹתִית שֶׁל פְּרִשְׁתֵּינוּ הִיא הַרִצּוֹן שֶׁלָּנוּ לְהוֹצִיא אֶת רִצּוֹן ד' אֶל הַפּוֹעֵל בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ, וּבְמִיּוּחַד בְּמַעֲשֵׂי הַמִּצְוּוֹת.

קִשָּׁה לָנוּ לְהַבִּין מֵהוּ עֶבֶד, כִּיּוּן שֶׁכֶּבֶר שְׁנַיִם רַבּוֹת לֹא קִיַּיֵּמַת עֲבֹדוֹת אֲמִיתִית בַּעֲוֹלָם, אֲךָ נִנְסָה לְהַדְגִּים אֶת הַדְּבָרִים מִתּוֹךְ עֲבֹדוֹת מִצְרַיִם. בְּמִצְרַיִם הֵיָינוּ עֲבָדִים לַפְּרַעָה. עֶבֶד מִבְּטַל אֶת כָּל שִׁקּוּל דַּעְתּוֹ הַפְּרָטִי, וְכָל כּוֹלוֹ מוֹכֵן לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן אֲדוֹנוֹ, עַד כַּדִּי כֵךְ שֶׁהוּא פּוֹעֵל בְּאוֹפֵן מַכְאֵנִי, אוֹטוֹמָטִית, מִמַּשׁ כְּכֹלֵי עֲבוּדָה בִּיד אֲדוֹנוֹ. עֲבֹדוֹת כֹּזָאֵת נוֹצֵרֶת בְּכּוּחַ שֶׁל כִּפְיָה נּוֹרָאָה. עֲבֹדוֹת מִצְרַיִם יִצְרָה בְּנוֹ אֶת הַיִּכּוּלֶת לְבַטֵּל אֶת עֲצָמָנוּ כְּלִפִּי הַקְּב"ה, וְלֵאחֲרַי בִּיטוּל מוֹחֲלֵט זֶה נַעֲשִׂינוּ כְּלִי שְׁבַתוֹכוֹ נִיתֵן לִיצוּק דַּעַת ד'. לָכֵן בְּהַגְדָּה שֶׁל פֶּסַח נֵאמַר "מִתְחִיל בְּגִנוֹת וּמִסִּיִּים בְּשַׁבַּח", מִתּוֹךְ הַהִבְנָה שֶׁהִגְנוֹת, הַעֲבֹדוֹת, הִיא זֹו שְׁבַתָּה אֶת הַשַּׁבַּת, אֶת הַיּוֹתֵנוּ עִם ד', עִם שֶׁמִּקְבֵּל תּוֹרָה. וְלָכֵן "חַיִּיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יִצָּא מִמִּצְרַיִם", שֶׁכֵּן מֵה שְׁבַתָּה עֲבֹדוֹת מִצְרַיִם בַּעַם יִשְׂרָאֵל, שִׁיךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֲתָנוּ.

3. סְגוּלָה וּבַחִירָה

כְּאִשֶּׁר הַקְּב"ה אוֹמֵר לַעַם יִשְׂרָאֵל (בְּמִדְבַר רַבָּה טֵז כֵז): "אַתֶּם עֲבָדִי", אֵינן זֹו עֲבֹדוֹת מִתּוֹךְ שַׁעֲבוּד חִיצוֹנִי, אֲלֵא זֹו עֲבֹדוֹת שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַעֲצָמִיּוֹת הָאֲמִיתִית שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל אֶל הַפּוֹעֵל. עַם יִשְׂרָאֵל הוּא הָעַם הַיְחִיד מִבֵּין אוֹמוֹת הָעוֹלָם שֶׁמִּסּוּגֵל לְהַכִּיר בְּטַבַּע הָאֱלוּקִי וְלְהוֹצִיא אוֹתוֹ אֶל הַפּוֹעֵל.

הַתּוֹרָה מְגַדִּירָה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמַד הַר סִינַי כִּי־עַם סְגוּלָה". אֲבוֹת הָאוּמָה חִיו לְלֵא תּוֹרָה, וְאֵעִפ"כֵּ הֵם הִיוּ הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁהַכִּירוּ אֶת הַבּוֹרָא, הַכִּירוּ בְּצֶלֶם הָאֱלוּקִים שֶׁבְּקִרְבָם, וְאֵף פִּעְלוּ עַל מִנַּת שְׁכַל הָעוֹלָם יִכִּיר בְּבוֹרָא. אֲצֵל עַם יִשְׂרָאֵל טַבַּע הַקְּב"ה סְגוּלָה, כִּמִּין טַבַּע אֱלוּקִי שְׁקִיִּים בְּנוֹ, לְהַכִּיר אֶת ד', לְדַעַת אוֹתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רִצּוֹנוֹ. אָדָם שֶׁמִּסּוּגֵל לַעֲצָמוֹ עֵנִיךְ כְּלִשְׁהוֹ, הַדְּבָר הוֹפֵךְ לְהִיּוֹת לוֹ הַרְגֵל שְׁאוֹתוֹ הוּא קִנָּה לַעֲצָמוֹ. גַּם אֲצֵל עַם יִשְׂרָאֵל הַקְּב"ה סִיגֵל לוֹ טַבַּע אֱלוּקִי, וְזֶהוּ הַטַּבַּע שֶׁקִּנָּה עַם יִשְׂרָאֵל.

הַהֶפֶךְ מִן הַסְּגוּלָה הִיא הַבַּחִירָה הַחּוֹפְשִׁית. הַבַּחִירָה נַעֲשִׂית מִתּוֹךְ שִׁקּוּל דַּעַת שֶׁלָּנוּ, וְלֹא רִק מִתּוֹךְ הַטַּבַּע שְׁבַתוֹכָנוּ. הַסְּגוּלָה אֵינָה כּוֹפָה אֶת עֲצָמָה עֲלֵינוּ, שֶׁכֵּן יֵשׁ לָנוּ יִכּוּלֶת לְבַחֵר לַפְּעוּל לְפִי הַסְּגוּלָה אוֹ לְפִי גּוֹרְמִים וְשִׁקּוּלִים חִיצוֹנִיִּים וְלַהֲפַעִיל אֶת שִׁקּוּל דַּעְתָּנוּ. הַבַּחִירָה נִשְׁאֲרֶת חוֹפְשִׁית מֵהַסְּגוּלָה, אֲךָ הַסְּגוּלָה קִיַּיֵּמַת וְנִשְׁאֲרֶת כָּל הַזְּמָן, גַּם בְּזִמְנֵן שֶׁאֵנּוּ מַפְעִילִים שִׁקּוּל דַּעַת וּבּוֹחֵרִים, וְאֵפִילוֹ בְּזִמְנֵן שֶׁאֵנּוּ בּוֹחֵרִים בַּבַּחִירָה שֶׁהִיא הַפּוֹכָה מִן הַסְּגוּלָה. בְּכָל בַּחִירָה שֶׁאֵנּוּ עוֹשִׂים צְרִיכָה לְהִילַקֵחַ בַּחֲשׁבוֹן גַּם הַסְּגוּלָה. אֲךָ מֵה קוֹרָה לְאָדָם שֶׁאֵינּוּ חִי אֶת הַצַּד הַסְּגוּלִי שְׁבוּ? אָדָם זֶה אֵינּוּ מַכְנִיס אֶת הַסְּגוּלָה לְתוֹךְ מַעֲרַכַת הַשִּׁקּוּלִים שֶׁלוֹ, אֲלֵא כָּל הַבַּחִירָה שֶׁלוֹ הִיא בֵּין טוֹב לְרַע בְּתוֹךְ עוֹלָם מַעֲשִׂי. בְּמַצַּב כֹּזֵה שְׁבוּ הַבַּחִירָה בֵּין טוֹב לְרַע אֵינָה נוֹבַעַת מִתּוֹךְ עוֹלָם פְּנִימִי, הַשְּׁכָל הוּא הַמַּדָּד לְקַבִּיעַת מֵהוּ טוֹב וּמֵהוּ רַע, וְלָכֵן הַטוֹב וְהָרַע אֵינָם בְּהַכְרַח אוֹבִיִּקְטִיבִּיִּים, אֲלֵא נִקְבָּעִים לְפִי שִׁקּוּל דַּעַת אִישִׁי שֶׁל כָּל אָדָם וְאָדָם.

אָדָם שֶׁהוּא עוֹבֵד ד' אֲמִיתִי, נַחֲשָׁף בַּבַּחִירוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לְעוֹלָמוֹ הַפְּנִימִי, שְׁבוּ יֵשׁ טוֹב וְרַע אוֹבִיִּקְטִיבִּיִּים בְּלִבְד. אָדָם כֹּזֵה יוֹכֵל לְקַבֵּל הַחֲלָטוֹת טוֹבוֹת יוֹתֵר, נְכוֹנוֹת יוֹתֵר וּמִתְאִימוֹת יוֹתֵר לַעֲצָמִיוֹתוֹ. לְפִיכֵךְ אֵנּוּ מְבִינִים שֶׁהַסְּגוּלָה לֹא זֹו בְּלִבְד שֶׁאֵינָה סוֹתֵרֶת אֶת הַבַּחִירָה, אֲלֵא אֲדַרְבָּה, הִיא מְשַׁבִּיחָה אוֹתָהּ וְגוֹרֵמַת לָהּ לְהִיּוֹת בַּחִירָה נְכוֹנָה יוֹתֵר וְטוֹבָה יוֹתֵר עֲבוֹר הָאָדָם הַבּוֹחֵר.

4. חזקת החפות

רבים מדברים היום על חזקת החפות, חזקת הזכות. חזקת החפות היא במצב שבו אדם נחשד בעבירה כלשהי, ועדיין לא הוכח שהוא עשה אותה. כל עוד לא הוכח שהוא עבר את העבירה, הוא בחזקת חף מפשע.

הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק כג, הלכה י) עוסק בהלכות דיינים, ומלמד את הדיינים כיצד עליהם לנהל את הדיון בבית הדין. וזה לשון הרמב"ם שם: "לעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים" הן בדיני ממונות והן בדיני פלילים אחרים. "ובחזקת שכל אחד מהם טוען שקר. ודון לפי מה שתראה מן הדברים". משפט אמת לפי חינוך של התורה אינו יכול להיות מבוסס על השאלה למי מאמין הדיין, זה איננו משפט אמת. אלא על הדיין לעבוד על עצמו כך שירגיש ששני בעלי הדין משקרים, כדי שיוכל לדון דין אמת. קשה לנו לתפוס את ההסתכלות הזאת היום, זה נראה לנו הפוך ממה שצריך להיות. כאשר הדיין מאזין לדברים ולטענות מתוך חוסר אמון, שיקול הדעת שלו הוא טהור, ללא ערבובים של שכל ורגש, אלא הוא מנתח את הדברים בניתוח שכלי קר. עולם המשפט של ימינו נקרא "ערכאות", ואף אם ידונו בבתי המשפט עפ"י דיני התורה, עדיין יחשבו כערכאות, משום שההבדל המהותי בין דין תורה לערכאות איננו הפער בדינים ובפסקים, אלא כיצד יושב הדיין בדין.

ממשיך הרמב"ם וכותב: "וכשיפטר מלפניך יהיו בעיניך צדיקים שקבלו עליהם את הדין, ודון כל אחד מהם לכף זכות". הרמב"ם אומר שהשופט, שהיו לפניו כל הטיעונים, והרשיע את מי שהרשיע בדין, לאחר הדין עליו לראותו כצדיק ולדון אותו לכף זכות. האדם הוא בחזקת זכאי משום שיש בו צלם אלוקים. אמנם הוא בחר שלא ללכת עפ"י צלם האלוקים שבקרבו, אך מן הרגע שקיבל עליו את גזר הדין, הוא שב לטבעו האמיתי. זוהי חזקת החפות, חזקת הזכות, האמיתית. חזקת החפות הזאת היא חזקה מאוד, יציבה ומבוססת, שכן היא מושתתת על טבעו האלוקי של האדם, ולא על מחסור בראיות.

עם ישראל הוא עם עושי רצון ד', ולכן בליבו פנימה יש רק רצון לטוב. גם כאשר עם ישראל לא בחר בטוב, הוא לא איבד את חזקת החפות שלו, את העובדה שהוא תמיד יישאר עם סגולה.

5. מעמד הר סיני

הסגולה האלוקית של עם ישראל מבהירה לנו את היכולת של עם ישראל לומר (שמות כד ז): "נעשה ונשמע". לו היינו אומרים הפוך: "נשמע ונעשה", כלומר: נשקול בשיקול דעתנו ונבחר לעשות את התורה, אזי המעשים, המצוות, לא היו נובעים מתוך הטבע שלנו, מתוך דחיפה פנימית לעשות רצון ד', אלא מתוך בחירה אישית שלנו בשיקול דעתנו. התורה שייכת לטבעיות הישראלית והקב"ה הוא זה שטבע בתוכנו את הטבע של התורה. לכן נקרא הקב"ה "נותן התורה". גם כאן עלינו לדעת שהתורה היא טבע פנימי שלנו, והיא אינה כופה את הבחירה החופשית, אלא יש לנו חופש פעולה מוחלט. אך בוודאי שמה שעומד לבחירה מול התורה אינו בר השוואה בכלל. בכל בחירה ובחירה בוודאי שהמשקולת הכבדה יותר היתה צריכה להיות העולם הפנימי שלנו, אך בשל יצרים ותאוות, שכולם בגדר דמיון, המשקולת שמכבידה יותר היא הצד המעשי.

עם ישראל אומר קודם כל "נעשה" כביטוי עמוק לצד הפנימי שלו. במעמד הר סיני התרום כל העם למדרגה שבה הוא הרגיש באופן מוחשי את כל טבעו הפנימי. המעמד הזה הפך את עם ישראל לעם אצילי, סגולה מכל העמים. חז"ל מביאים דוגמאות שונות לדברים שמהווים מעמד הר סיני בזעיר אנפין. למשל: כל ישיבה שבה לומדים תורה זה מעין מעמד הר סיני. מדוע? כי העיסוק בתורה לעומקה מעמיד את האדם על הסגולה הטבעית שלו. גם מעמד החופה הוא כעין מעמד הר סיני. מדוע? כי בני הזוג שנישאים השכינה הפנימית שביניהם היא זו שדוחפת אותם. לכן נמחלים עוונותיהם של בני הזוג ביום חופתם, משום שהם שבים ביום זה לטבעם הפנימי האמיתי, וכאותו בעל דין שהורשע, ונראה בעיני הדיין כצדיק לאחר שקיבל עליו את הדין, כך גם החתן והכלה נראים כצדיקים גמורים לאחר ששבו למקורם.